

הניגון ימין ה' רוממה

קראו בעיון את המאמר וענו על השאלות הבאות:

לא קל אבל מרתק!

1. כיצד מקשר המחבר את מילות הניגון לתהליכים המוזיקליים המתרחשים בניגון?
 2. לפי כותב המאמר, האם מעלת הניגון חשובה יותר או הניגון עם הטקסט?, הסברו תשובתכם.
 3. הסבירו את הגישה החסידית והמוזיקלית למונח "רצוא ושוב" היכן אתם חשים במילות השיר את המונח הנ"ל?
 4. מהו המרווח במילה רוממה ומה המשמעות הניתנת להערתכם לעניין זה?
 5. הכינו ביצוע משותף לשיר.
- שאלות בראי התקופה...**
6. מהם הרגשות המציפים אתכם בשעת ההאזנה לניגון זה?
 7. ציטוט מתוך המאמר: "ימין ה' הוא כינוי לגילוי האלוהי.. " כיצד אתם שואבים עידוד ממילים אלו?
 8. היכן אתם חשים את "הימין " ו"העושה חיל בימים אלו".
 9. רצוא ושוב. מונח חסידי. נסו לחבר את הרעיון שלמדתם במאמר זה על מונח זה למציאות אליה נקלענו.
 10. נסו למצוא עוד ניגון או שיר אשר החיבור בין הטקסט למוזיקה חוברים יחד למשמעות רוחנית..

בהצלחה!

ניתוח הניגון "ימין ה' רוממה"

לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע*

הרה"ת לב לייבמן**

מחב"ס נגינה לאור החסידות ולנגן בהיכלו פורסם בקובץ

'היכל הבעל שם טוב' גיליון ל"ג (ניסן תשע"ב)

15 16

יְמִין ה' רֹמְמָה
(לכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע)

1 Moderato ritmico 2 3 4

5 6 7 8

9 10 11 12

13 14 15 16

1. 2. rit.

תצלום תווי הניגון מתוך "ספר הניגונים" ח"א. להאזנה לניגון לחץ כאן

משמעות הניגון כמשמעות המילים

כלל הוא בניגון עם מילים, אשר תנועות הניגון משקפות את תוכן המילים. בפרט ב"ניגונים מכוונים" שהולחנו ע"י צדיק, ברור הדבר שמהלך הניגון מכוון ומקביל במדויק אל המשמעות הרוחנית והפנימית של הפסוק עליו הלביש הצדיק את ניגונו¹. התווים הופכים להיות כעין "טעמי מקרא" באמצעותם בא לידי ביטוי סודו של הפסוק. על כן, על

¹ ומכיוון ששבעים פנים לתורה (במדבר רבה פ"ג, טז), על כן אותו הפסוק יכול לבוא בניגונים שונים, המשתנים בהתאם לשינוי בפירוש וכוונת הפסוק, החל מניגון הטעמים (טעמי המקרא) דפסוק זה.

* תקמ"ט – תרכ"ו (1789 – 1866), ליובאוויטש. נשיא השלישי לשושלת חב"ד. ראשי פרקים מתולדותיו ראה במבוא ללוח "היום יום."

** תודתי נתונה לידידי הרה"ח ר' יהודה שי' וכסלר על הערותיו המועילות.

מנת להבין את תנועות הניגון שלפנינו ואת מבנהו, יש להקדים תחילה את ביאור הפסוק בתהלים² עליו מושתת הניגון.

הפסוק שלפנינו מתחלק לשתי בבות :

א. "ימין ה' רוממה", ב. "ימין

ה' עושה חיל".

"ימין ה'" הוא כינוי לגילוי האלקי. כשם שביד ימינו מראה האדם את כשרונו ואת כוחו, כן

– להבדיל הבדלות אין קץ – ימין ה' הוא תואר לביטוי שלימותו ית'³.

לא לחינם כופל הפסוק את "ימין ה'". הימין השניה אין זו אותה הימין כימין הראשונה⁴.

שתי הימין השם" מבטאות שני אופנים שונים בגילוי האלקי :

אופן ראשון – "רוממה", רוממות, הקב"ה מרומם על כל, מעל כל תפיסה והשגה, על דרך

לשון הזהר "אור אין סוף למעלה מעלה עד אין קץ"⁵.

אופן שני – "עושה חיל", כאשר הכח האלקי "יורד" ומתלבש בעולם העשיה, "אור אין סוף

למטה מטה עד אין תכלית", פועל ישועות בקרב הארץ, בכך מראה את גבורתו לנו שוכני מטה.

רצוא ושוב בניגון

כעת ניתן לעקוב במהלך הניגון אחר תכונות הני"ל :

בשתי תיבות ראשונות (בנגינה על המילים "ימין ה' רוממה"), עיקר תנועת הניגון היא בעליה

גדולה, בהתרוממות וקפיצה. הקפיצה העיקרית היא במילה "רוממה", במרווח של אוקטבה,

אל התו השמיני (מצליל 'פה' נמוך אל 'פה' גבוה), כקופץ מעל כל השתלשלות העולמות

(הבנויים בסדר של שבע) הישר אל הרוממות האלקית.

² קיח, טז. הביאור שלהלן מיוסד בעיקר על לקו"ת במדבר יח, ד.

³ כמאמר חז"ל: נטה ימינו וברא שמים, נטה שמאלו וברא ארץ (פרקי דר' אלעזר פי"ח. זח"א ל, א. זח"ב כ, א. לז, א. פה, ב. ראה ספר המאמרים תשי"ע ע' 111).

⁴ עד כדי כך, שהימין השניה היא בעצם שמאל. אלא שהוא ית' שלימותא דכולא ללא שום חסרון וחולשה, לכן גם ה"שמאל" של מעלה היא ימין. ובעומק יותר, הנה ישראל ע"י עבודתם הופכים את מדת הדין (שמאל) של מעלה למדת הרחמים (ימין) – רש"י בשלח טו, ו. ויש להעיר גם מכללות הפסוק שם: "ימין ה' נאדרי בכח, ימין ה' תרעץ אויב", כאשר הימין הראשונה מופנית לחזק את הטוב (כלפי בני"ל) והימין השניה מופנית לשבור את הרע (כלפי מצרים).

⁵ הובא ונתבאר בספר המאמרים תשי"ע ע' 132 ואילך, ובכמה מקומות.

[יש להעיר שגם צליל ה'דו' הגבוה בו מסתיים קטע זה, נמצא במרווח אוקטבה מעל צליל ה'דו' הנמוך שבתחילת הקטע. היינו, שנוסף על הקפיצה החדה הנ"ל, גם כללות הקטע מסתיים באוקטבה מעל לנקודת מוצאו].

לעומת זאת בשתי תיבות הבאות (בנגינה על המילים "ימין ה' עושה חיל"), עיקר תנועת הניגון היא בירידה הדרגתית למטה. הירידה היא בארבע צלילים עוקבים, כעין ירידה דרך ארבע עולמות, עד שהמשכת האלקות מגיע אל תוך עולם העשיה, העולם הרביעי, תחתון שאין למטה הימנו (צליל 'פה' נמוך, והוא צליל ה"טוניקה" של סולם הניגון. צליל הטוניקה אליו שואפים כל שאר צלילי הסולם, בדומה לכח המשיכה אל האדמה, מפני ש"הכל היה מן העפר", רומז לכך שהכוונה העליונה נעוצה דוקא בעולם הכי תחתון⁶).

התכללות רצוא ושוב

הן העליה למעלה והן הירידה למטה, עם היותן תנועות נגדיות זו לזו, בכל זאת הן כלולות אחת מהשניה⁸:

גם בתכלית העליה וההתרוממות, יש לזכור שהמטרה היא להמשיך את הרוממות אלינו, שתהיי נרגשת גם למטה, שכן "לא לתהו בראה"⁹, ולזאת הרצוא צריך להתלוות בתנועה של שוב.

⁶ עוד זאת: הצליל 'דו' בניגון זה הוא מדריגת הדומיננטה (רצוא), המבטאת ניגוד אל הטוניקה (שוב), כפי שנתבאר בכתבה "ניגון ברכת כהנים".

⁷ נתבאר בפרטיות בסוף כתבה "ניגון ברכת כהנים".

⁸ ראה בזה ד"ה אחרי מות תרמ"ט.

⁹ ישעיהו מה, יח.

ולאידך גיסא, גם כאשר יורדים למטה מטה, תכלית הכוונה היא להעלות ולרומם את ה"מטה". להגביה את הטבע של עולם העשייה שיוכל לקבל בתוכו גילוי אור עליון. [דוגמת הנענועים של הלולב, כאשר מיד לאחר הנענוע כלפי מעלה – באה ההמשכה בחזרה, וכן מיד לאחר הנענוע כלפי מטה – באה ההעלאה.]

וזאת רואים גם בתנועות הניגון, שב"ימין ה' רוממה", מיד לאחר הקפיצה אל נקודת השיא, באה המשכה מסויימת למטה (מעבר מצליל 'פה' ל'דו' בתיבה שניה).

ולאידך, ב"ימין ה' עושה חיל", מיד לאחר הירידה למטה מטה (בתיבה שלישית), יש העלאה (בתיבה רביעית), כעין "ירידה צורך עליה"¹⁰. ובפרטיות, העלאה זו באה בשני דילוגים קטנים – "עליה אחר עליה"¹¹.

רושם מהניגון

כעת יש להתמקד על המשכו של הניגון, המשך ללא מילים (שורה שלישית ורביעית בתווים). ביאור תנועות הניגון בחלק זה, הקבלתן לחלק הראשון וחידושן ביחס לחלק הראשון (שעם מילים), זאת יבואר בסעיף הבא. אולם ראשית יש להבין מה היא כללות מטרתו של חלק זה. מכיוון שהפסוק כבר "אמר את שלו" ונסתיים עם סיום החלק הראשון, לכאורה היה אפשר לחשוב כי בחלק זה השני, שהוא ניגון ללא מילים, לא מתוסף בו שום תוכן חדש, אלא רק מה שכבר היה נתון מקודם במילות הפסוק. והיה ניתן לפרש כי כעת הניגון ממשיך להתנגן מאליו בתור "רושם" ו"הד" של תחילת הניגון, דוגמת השומע דבר חכמה נפלא, שנשאר בו רושם ההתפעלות גם לאחר זמן, כאשר כבר איננו עוסק באותו דבר חכמה.

ובענינו: המתבונן היטב ב"ימין השם" המתפשטת בכל העולם, ובכל המדריגות למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית, רעיון זה משאיר ודאי רושם עז בנפש האדם, ואולי אף רושם בלתי נשכח, המעורר שאיפה ותשוקה בלתי פוסקת לדבקה בהשי"ת ללא הרף, שוב ושוב.

¹⁰ לקוטי תורה פנחס עז, ג ועוד.

לפי הנחה זו יוצא, שעיקר הניגון הוא החלק עם המילים, לעומת זאת החלק שללא מילים הוא רק ליווי טפל ונספח. [דוגמת פתיח לניגון, שלעיתים קרובות משמש רק כהכנה והקדמה אל העיקר, וסיומת של הניגון המשמשת כ"הפטרה" ויציאה מהענין].

העמקת הניגון

אולם בעומק יותר, יש לבאר להיפך: עיקרו של הניגון נמצא דוקא בחלק השני, שללא מילים. וזאת על יסוד המבואר בתורת החסידות, שניגון ללא מילים הוא למעלה יותר מניגון עם מילים¹².

¹¹ ראה תורה אור ר"פ שמות (מט, א).

¹² ראה נגינה לאור החסידות ע' 19 וש"נ. שיחות קודש תשל"ג ע' 288. וכעין זה קיימת אמרה – להבדיל – בחכמת המוזיקה של אומות העולם: במקום בו כלות המילים, שם מתחילה המוזיקה.

בניגון דידן, ניתן לבאר את החידוש שבחלק שללא מילים על גבי החלק שלפניו, לכאורה, בשני אופנים:

(1) בתחילה, בחלק הראשון, הרעיון של "למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית" מיושב בתוך המילים של הפסוק ("ימין ה' רוממה"). אולם ככל שמוסיף להעמיק בתוך העניין (של רוממותו ית' כו'), העניין מאיר כל כך עמוק, עד שלקראת החלק השני בניגון האדם מאבד (מפשיט) את המילים המגבילות, משתחרר מכבלי ההשגה השכלית, ומגיע אל החוש האלקי של הנשמה. חוש זה הוא מעל ומעבר למה שהמילים מסוגלות לבטא.

(2) בתחילה, החלק הראשון – פסוק מתורת אמת, תורה ברה וזכה. פותחין בדברי אלקים חיים, המבארים (ומאירים) אודות רוממות האין-סוף והימצאו למטה.

אולם לאחר מכן מגיע החלק השני, והוא – האדם. ה"בכ"ן של תורה זו בנפשו של האדם. כאן האדם מנסה לראות את עצמו בתוך התמונה, ודורש מעצמו 'היכן התורה והיכן אני?' הרעיון האלקי מתחיל להיות נוגע לו באופן אישי:

ההכרה ברוממות הא-ל (למעלה מעלה עד אין קץ) – שלעומתה כל הבלי עולם בהם טרודים בני אנוש כאין ואפס נחשבו – מעוררת אצל האדם תשוקה עזה להשליך כל אשר לו ולשאוף אל הבלתי נתפס,

וההכרה כי הוא ית' בכבודו ובעצמו נמצא איתו בכל מקום (למטה מטה עד אין תכלית), מעוררת אצל האדם הרגש של קרבת ה', לפיכך ראוי להכין לו ית' משכן לקדושתו בכל חפציו הגשמיים, לגלות את אורו הגדול בעולם.

ניגון הנסירה

לאחר הדיון אודות מטרתו הכללית של הניגון -שללא-מילים, כעת יש לעקוב אחר פרטי התנועות שבחלק זה.

חלק זה שללא מילים, יש בו גם כן שתי בבות (כמו בחלק שעם מילים), והן שתי השורות האחרונות של הניגון.

לפי המרקם המוזיקלי קרוב לומר, שהבבא הראשונה (שורה שלישית בניגון) היא רושם או העצמה של "ימין ה' רוממה", שכן עיקר תנועתה היא בזינוק וקפיצה למעלה (כנ"ל). אולם נראה בעליל גם החידוש שמתחדש בקטע זה לעומת תחילתו של הניגון (במילים "ימין ה' רוממה:").

אם בתחילת הניגון הקפיצה היתה קצרה וחד -כיוונית, הרי שכאן בפיתוח הנושא, הקפיצה חוזרת על עצמה 4 פעמים, ולפני כל קפיצה – הקדמה והכנה, כעין נסיון לקפיצה או 'זינוק'. מבנה זה מורה על מאמץ, עבודה ויגיעה להתגבר על קשיים המונעים והמעכבים, תוך כדי הצלחה להתרומם אל "ימין ה'".

בעומק יותר נראה לומר: כאשר האדם בא להתעלות הרחק גבוה מעל גבוה, הוא לפתע מגלה כי רגלי נשמתו כבולים בכבלי ברזל למטה מטה. הצעד הראשון הוא – "הזזה עצמית", לצאת מגסותו, להתנתק מה"אני" הגאווות. הזזה זו היא ב"כל שהו", איננה אלא להיפרד מהחומריות, והיא ראשית העבודה שמביאה לדרגות הכי גבוהות.

הזזה ראשונית זו מתגלמת בניגון בצלילים 'דו-רה' (ואח"כ 'סי-דו') החוזרים ונשנים פעמיים. צלילים אלו יוצרים מרווח של סקונדה קטנה (ואח"כ גדולה), מרווח צורם. זהו מאבק קשה בין שני ניגודים, כאילו "מנסרים" את הצליל התחתון (שאגב אכן מתחלק לשניים, כאילו חתיחה קטנה נפרדת ממנו בכל פעם). לאחר התמדה בצעד זה הראשון, ניתן לקפוץ ולהגיע לדרגה העליונה.

המשכה בתחתונים

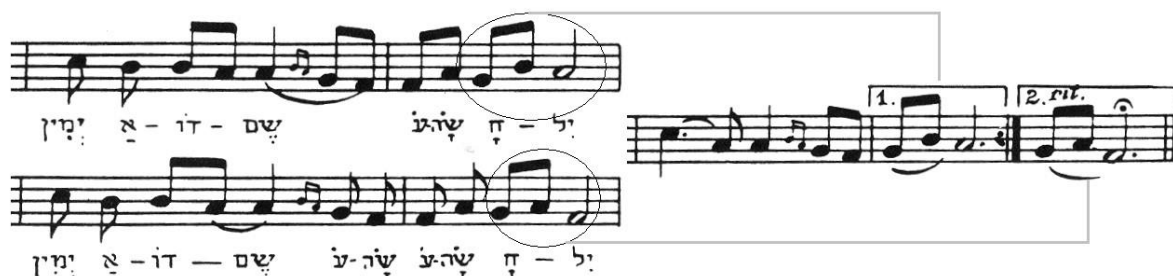
לעומת זאת הבבא השניה שללא מילים (שורה רביעית בניגון), היא רושם או העצמה של "ימין ה' עושה חיל", שכן עיקר תנועתה היא בהמשכה למטה:

בשתי תיבות ראשונות, מן התחנה על צליל 'דו' הארוך, בא מעבר אל צליל שתחתיו – צליל 'סי' הארוך,

ובשתי תיבות הבאות, מהתחנה על צליל 'דו' הארוך, בא מעבר אל צליל 'לה' (מדיאנטה) בפעם ראשונה, ואל צליל 'פה' (טוניקה) בפעם השנייה.

מהלך זה נראה כפיתוח התנועה של "ימין ה' עושה חיל", המתחילה גם היא בירידה מצליל 'דו', ופתרונה בשתי הפעמים – בסוף שורה ראשונה ובסוף שורה שני – זהה לסיומת שכאן:

החילוק בין שתי הסיומות של הבבא:

כבר נזכר לעיל, שהמטרה בהמשכת אלקות למטה ("ימין ה' עושה חיל") זהו על מנת להעלות ולזכך את ה"מטה", את העולם הגשמי.

בזיכוכ המטה ישנם שני שלבים:

בראשית העבודה, צריך לפעול שה"מטה" יתעורר להתעלות למעלה (וידע שלהיות למטה זה ריחוק מה).¹¹ אולם תכלית העבודה היא שיתגלה כי ה"מטה" עצמו הוא אלקות, כיוון שהכל זה אלקות ולית אתר פנוי מיניה, ואדרבא, כוונת העצמות נעוצה דוקא למטה, להיות לו ית' דירה בתחתונים.¹¹

וזהו שבפעם הראשונה, ההמשכה מסתיימת בהעלאה (צליל 'לה'), כאשר נרגש שאין זו התחנה הסופית, ואילו בפעם השנייה, ההמשכה חודרת כ"כ למטה עד שנרגש כוונת העצמות שבתחתונים – טוניקה (צליל 'פה').

* * *

¹¹ תניא תחילת פרק ל"ו.

אחרית דבר

הניגון הנבחר לעיל הינו דוגמא ופרט המעיד על הכלל, על כלל ניגוני חב"ד. הניגון כמאמר חסידות. נראה בעליל, כי הניגון מדבר, מספר ומלמד, הוא נושא בקרבו תוכן אלקי מסויים. הוי אומר כי הניגון "ימין ה'" הוא כעין דרוש חסידות על הפסוק "ימין ה'". ודאי שאין להסתפק רק בניגון, חלילה, ויש ללמוד ולהתייגע על דרושי החסידות. אך לאחר כל הלימוד, הנה בא הניגון – באין אומר ואין דברים – וממחיש את תוכן הענין ביטעם ועונגי פנימי.

הניגון כתפילה. קול הניגון מעורר את כוונת הלב, מסייע לעבודה שבלב. לעיל ניתן לעקוב, כיצד ניגון "קצר", בן ד' שורות בלבד, גולל בתוכו חיים שלמים של עבודת ה', מראשית (רצוא, עליה), ועד אחרית (שוב, המשכה, מילוי התכלית). ודאי שאין להסתפק בניגון, אלא יש להתייגע בעבודת התפילה בהעמקת הדעת בגדולת ה'. אולם לאחר יגיעת נפש ויגיעת בשר, פותח הניגון את שערי ההרגש האלקי.